

ІІ. ПЕРШЫЯ
ВЫПРАБАВАННІ

2.

Не паспей Пестрак адвыкнуць як след ад мясцовай турмы, як яму прынеслі павестку ў армію. Гэта было ў верасні 1924 года. Праходзіў службу ў восьмым палку цяжкай артылерыі ў горадзе Торунь Паморскага ваяводства. Там жа скончыў падафіцэрскую школу і стаў капралам (гэта значыць, атрымаў чын малодшага каманднага — ўнтэр-афіцэрскага—саставу). Працаў у батарэйнай канцылярыі, таксама часова выконваў абавязкі бібліятэкара і выкладчыка геаграфіі і польскай мовы для салдат сваёй жа батарэі. Дарэчы, палова гэтых наўчэнцаў была з Беларусі, з Палескага краю, таму "настайніка" заўсёды ўважліва слухалі і, ка нешне, разумелі.

"Начальства ўтварвала мяне, — успамінаў Пестрак, — застацца на звыштэрміновую службу, абяцала нашыўкі і іншыя выгоды. Але я не згадзіўся, нягледзячы на тое, што дома панавала беднасць".

Пасля вяртання з арміі ў жыцці Піліпа Пестрака пачынаецца новы перыяд. Таксама складаны і цяжкі.

3.

У красавіку 1926 года былы капрал польскай арміі Піліп Пестрак вярнуўся ў родны Сакоўцы. Працаў на ўласнай гаспадарцы. Адначасова цікавіўся падзеямі, што адбываюцца на Косаўшчыне. Зусім бесчалавечна урад Пілсудскага душыў беларускіх сялян рознымі падаткамі. Вядома, што ў тых гадах сяляне плацілі

Піліп Сімонавіч Пестрак

падпольную рэвалюцыйную дзеянасць, дапамагаючы людзям.

У павятовым камітэце Грамады Піліп Пестрак з'яўляўся скарбнікам (казначэем). Кожны дзень да яго прыходзілі дзесяткі людзей, якія прыносли пратаколы сходаў мясцовых арганізацый, а таксама асобныя скаргі на несправядлівасць памешчыкаў, асаднікаў, панскіх леснікоў.

На беларускіх землях уладарылі магнаты Радзівілы, Сапегі, Пуслоўскія, Юндзілы... Напрыклад, на Косаўшчыне было дзесяць памешчыкаў і 175 асаднікаў. У іх карыстанні знаходзілася 16200 гектараў зямельных угоддзяў. У 5410 сялянскіх гаспадарках мелася толькі 13300 гектараў зямлі, у тым ліку пашы і сенажаціяў. Да таго ж звыш 400 сялянскіх гаспадарак наогул былі безземельнымі.

Зусім бесчалавечна урад Пілсудскага душыў беларускіх сялян рознымі падаткамі. Вядома, што ў тых гадах сяляне плацілі

Піліп Пестрак
у Косаўскай дэфензіве.
1927 г.

сходы, мітынгі, дэмантрацыі, забастоўкі. Яны адбыліся ў Косаве, Любішчыцах, Святой Волі, Козіках, Вульцы Абройўскай...

"Пратэстам на разгром Грамады і была наша Косаўская дэмантрацыя ў памятным дваццаткі сёмым годзе, 3 лютага, — пісаў Піліп Пестрак. — Дэмантрацыі прыйшли па ўсёй Заходній Беларусі.

НАРОДНЫ ЗМАГАР і ЖЫЦЦЯ ПЯСНЯР

15 - 21 лютага
2002 г.

Піліп Пестрак і Антон Сушко —
члены Косаўскага павятовага камітэта
Беларускай сялянска-рабочай грамады. 1927 г.

ву. Затым дэмантранты пад сцягамі і транспарантамі рушылі на вуліцу Слонімскую (зарас Савецкая), каб выказаць свой пратест мясцовым уладам. Расказвае ўдзельнік

пісы на плакатах былі на беларускай мове: "Вызваліць усіх палітычных вязняў!", "Прэч вайну з СССР!", "Няхай жыве сусветная рэвалюцыя і пралетарыят!"

К. Д. Талочка, Н. Я. Дзягіцярык, А. І. Касавец і многія іншыя.

ІІІ. ЗА ТУРЭМНЫМИ КРАТАМІ

1.

Арыштавалі і Піліпа Пестрака. Яго разам з іншымі затрыманымі звялі ў паліцэйскі пастарунак у Косаве. Загадалі сесцы на падлозе супраць дзвярэй. Дзвёры то адкрывалі, то закрывалі, бо хадзілі туды-сюды то паліцэйскія, то нейкія людзі ў цывільным адзенні, і з дзвярэй цягнула марозным холадам.

За перагордкай дзяжурны паліцэйскі раскладваў у чатыры гурбачкі лістоўкі, сабраныя на вуліцы і на плошчы, дзе адбылася дэмантрацыя. Яны былі на чатырох мовах: на беларускай, рускай, яўрэйскай і польскай.

Нечакана для ўсіх паліцэйскі выцягнуў з горбы папер пачак лістовак, якія былі амаль усе ў крыві. Ён і сам неяк здрывануўся ад гэтага.

— Бачыце, гэта беларуская кроў, — сказаў паліцэйскі. — Зямлі хочаце... Паўстанне... Яшчэ рана вы ўсё гэта пачалі...

У пастарунак у супрадаваджэнні некалькіх паліцэйскіх афіцэраў увайшоў староста (начальнік павета) Сташэўскі. Дзяжурны падаў каманду затрымаваць: "Устаць!" Усе ўсталі. Староста задаваў толькі адно пытанне: "Адкуль?" І тыкаў пальцам у кожнага, хто стаяў тут жа ля сцяны.

— Ведаем, ведаем вас... — казаў Сташэўскі. — У вас тут камуністычнае гніздо...

І тут староста звярнуў увагу на старога селянина ў паўкожушку і лапчах:

— І гэтamu халопу за-

"Недзена жыцце ве - 15 - 21 лютага

к чалавек прагрэсіўных
оглядаў і памкненняў, ён
інтуіцый не толькі да аса-
містай свабоды, але выра-
шы змагацца за свабоду
сяго народа Заходній
Беларусі, за вызваленне
го з-пад прыгнёту пан-
ской Польшчы. Таму ўжо
верасні таго ж года Пес-
трак уступіў у КПЗБ,
какая працавала ў пад-
олі, а таксама стаў чле-
нам павятовага камітэта
рамады ў Косаве. Косава
ады было дробна-ганд-
лярскае і напалавіну ся-
янскае мястэчка. Дарэ-
мы, польскія ўлады, адда-
чы шляхецкую даніну
ваёй гісторыі, зрабілі Ко-
сава павятовым толькі па
той прычыне, што побач
ім нарадзіўся Тадэвуш
Асцюш.

Пры вызначэнні цэнтраў
вайго адміністрацыйнага
зялення палякі ішлі па
рынцыпу гістарычнаму.
Аму і невялікі гарадок
Лавагрудак, дзе нара-
зіўся Адам Міцкевіч,
тагу горадам ваяводскім.
І той жа прычыне, што
Косава. Тут і началася
адпольная дзейнасць
Ліліпа Пестрака. Паступо-
мена ён набывае вядомасць
е толькі сярод адполь-
чыкаў, але і сярод про-
тых людзей.

“Праца ў камітэце Гра-
мады, — адзначаў сам
Пестрак, — стала для
мене вялікай аддышынай
асля пусткі і смутку ва-
мовах прыгнёту”.

4.

“Беларуская сялянска-
рабочая грамада” расла. І
утка стала магутнай
лілай, у яе радах налічыва-
лася звыш ста тысяч чал-
авек. Галоўная задача
рамады — арганізоўваць

больш як 70 відаў розных
падаткаў. І яшчэ адзін
штырь: па гарадах і вёс-
ках быў ўсталяваны пас-
тарункі (паліцэйская
участкі).

Таму і не дзіўна, што
Косаўшчына стала цэнт-
рам барацьбы супраць
пригнёту пілсудчыкаў.

“Я ўжо ведаў Піліпа
Пестрака ў той час, калі
ён працаваў у павятовым
камітэце Грамады, — ус-
памінаў жыхар вёскі Яг-
левічы, член сялянска-ра-
бочай Грамады Аляксандр
Адамавіч Асіпік. —
Сустракаўся з ім непа-
средна ў камітэце і на вёс-
цы. І ўсюды ён за справай,
усюды — з народам”.

5.

Акрамя падпольной
дзейнасці, накіраванай на
вызваленне народа ад
польскага прыгнёту, Гра-
мада праводзіла вялікую
культурна-асветніцкую
работу, арганізоўвала
бібліятэкі, народныя
дамы, тэатральныя пас-
таноўкі ў вёсках, выдава-
ла беларускія кнігі, газе-
ты і часопісы. Гэта не
толькі насцярожвала
польскі ўрад, але і вы-
клікала небяспеку. Таму ён
абвясціў мясцовыя гурткі
і арганізацыі Грамады ка-
муністычнымі і ўноч з 14
на 15 студзеня 1927 года
разгроміў іх па ўсёй краі-
не. Больш як 800 актыў-
ных работнікаў Грамады
былі аддадзены пад суд,
тысячы актыўістаў былі
кінуты ў турмы.

Па ўсёй Заходній Бе-
ларусі началіся масавыя
пратэсты супраць разгрому
Грамады. Праходзілі
яны і на Косаўшчыне,
амаль ва ўсіх буйных на-
селеных пунктах. Гэта

Наша закончылася ахвя-
рамі і рэпрэсіямі. У сутыч-
цы з паліцыяй загінула
пяць чалавек і шмат было
паранена. Дарэчы, я гэтую
падзею апісаў у рамане
“Сустрэнемся на барыка-
дах”.

Да гэтага трэба дадаць,
што Косаўская дэмансдрація
пратэсту была самай
масавай. У падрыхтоўцы
яе прымаў самы актыўны ўдзел
Піліп Пестрак. Аб гэтым сведчыць
даныя павятовага старасты
палескаму ваяводзе
аб тым, што гэтага
чалавека “ведаюць у кожнай
вёсцы”. Ен, маўляў,
ходзячы ўсюды, сеяў ка-
муністычную пропаганду,
падбухторваў вяскоўцаў
не плаціць падаткі і не
выходзіць на шарваркі
(шарваркі — гэта від пры-
мусовай бясплатнай рабо-
ты, на якую польскія ўла-
ды маглі ў любы час узяць
селяніна з цяглавай сілай).

6.

А цяпер пра самую дэ-
манстрацыю. Быў якраз
чацвер, базарны дзень. На
рыначную плошчу ў Коса-
ве (зараз плошча і вуліца
імя Злотага) з самага ран-
ку з усіх бакоў павета, з
навакольных вёсак пачалі
ссякацца пешатай і падво-
дамі людзі. Да 12 гадзін іх
было тут больш як тры
тысячы. У дзве гадзіны дні
над галовамі сабраўшых-
ся ўзняліся чырвоныя
сцягі і транспаранты. Да-
рэчы, чырвоны матэрыйял
для шыцця сцягоў набываў
Піліп Пестрак. Пачаў-
ся кароткі мітынг. На пад-
воду, як на імправізаван-
ную tryбуну, падняўся
мясцовы актыўіст Грамады
Мікалай Дзятцярык. Ен
сказаў невялікую прамо-

Косаўскай дэмансдрації
М. Х. Колтун: “Над кало-
намі дэмансдрантаў развя-
валіся чырвоныя сцягі,
гучалі рэвалюцыйныя
песні. Калі ж паліцыя па-
чала страліць у дэмансдрантаў,
прагучаў заклік: “Не даць сцягоў у рукі
ворагам!” Тады ўдарыў
кулямёт. Пяць чалавек
аддалі сваё жыццё за сва-
боду, больш як 30 былі
паранены. Я памятаю за-
гінуўшых таварышаў па
барацьбе: Міхаіла Сямё-
навіча Еўтуха, Пятра Ся-
мёнавіча Гаўруса, Міка-
лая Трафімавіча Тапталу,
Сяргея Сямёнавіча Ве-
раб'я, Івана Іванавіча Ку-
чуга...”

Памочнік павятовага
пракурора Я. Кораб-Кар-
повіч у аўбінаўчым акце
запісаў так: “3 лютага 1927
года ў Косаве на рынку
зграмадзіўся вельмі
вялікі на тоўст сялян з на-
вакольных вёсак з двума
сцягамі і антыўрадавымі
надпісамі. Наступныя над-

Помнік у памяць
дэмансдраці 1927 г.

7.

Мірная дэмансдрація
была расстрэляна і пато-
пленена ў крыві. Няздарма-
той памяты чацвер на-
звалі крывавым. Такім ён
ужо ўвайшоў у гісторыю.

Пахаванні загінуўшых
ператварыліся ў свое-
асаблівую мітынгі і дэманс-
драці.

Так, у вёсцы Аўсто за
труной Міхаіла Еўтуха,
параненага ў Косаве і які
хутка памёр ад ран, ішла
працэсія больш за тысячу
чалавек. Гэта, як сцвяр-
джаюць відавочцы, была
новая дэмансдрація пра-
тэсту супраць рэакцыі і
фашизму. За ўсім, што
тут адбывалася, пільна са-
чыла паліцыя. Яе дазор з
кулямётам быў замаскіро-
ваны на могілках. Паліцы-
янты на падводзе таксама
з кулямётам суправа-
джаюць пахавальнью пра-
цэсію. Калі труну з целам
Міхаіла Еўтуха апускалі ў
магілу, гучала жалобная
мелодыя “Вы жертвою
пали...”

Пасля Косаўскай палі-
тычнай дэмансдраціі 3
лютага, у адказ на яе рас-
стрэл, жыхары павета
зноў выступілі з пратэс-
там. 8 сакавіка 1927 года,
якраз у Міжнародны жа-
ночы дзень, у Любішчы-
цах, адным з буйных на-
селеных пунктаў, адбыла-
ся дэмансдрація. У ёй
прынялі ўдзел звыш 500
вяскоўцаў.

Пасля масавых выступ-
ленняў працоўных, якія
чакалася, зноў паўсямес-
на началіся арышты. За
турэмныя краты трапілі
такія змагары за народ-
ную волю, як А. Г. Свяр-
гун, М. Ф. Трында, А. М.
Уласавец, Г. Н. Здановіч,

хацелася бандытызму?..

2.

Пасля павярнуўся да
маладзіцы, якая стаяла
побач, апусціўшы галаву.

— А гэта чаго тут? —
запытаў ён. — Таксама
крычала “ура”!

Жанчына заплакала і
рассказала, што на плош-
чы ў прадаўца нехта
украў берда, і ўсе сталі
крычаць: “Вара”, вара!”

— І я таксама кричы-
ла, — схітравала жанчы-
на, заліваючыся слязымі.

Старосту гэта развеся-
ліла, ён зарагатаў і ска-
заў каменданту паліцыі:

— Вызваліце гэту жан-
чыну!

Піліп Пестрак успамі-
нае: “Ноч прайшла ў до-
пытках. Назаўтра началі
прыходзіць свяякі, пры-
носіць арыштаваным ежу.
Сядр прыйшоўшых быў
маладая дзяўчына. Яна
рашыла наведаць бацьку,
таго старога селяніна ў
паўкажушку і лапцях,
прынесла яму кавалак
чэрствага хлеба, сала і
пару яек...”

Аднак самае галоўнае
было ў размове дачкі і
бацькі.

— Ой, бацька, бацька...
Што ж гэта будзе? — ох-
кала і плакала дзяўчына,
а потым спытала: — Ну,
як будзе з нашым вясел-
лем, бацька? Рабіць яго
без цябе, ці не?

Бацька маўчаў, відаць,
думаў, што адказаць дач-
цы, а потым з жалем у
голосе прамовіў:

— Рабіце, дочкі, гэта
вяселле без мяне. Бог свя-
ты ведае, калі я вярнуся...

Святаслаў
КАЖАДУБ.

г. Івацэвічы.
(Працяг будзе).